

Сеник Тарас Богданович
аспірант кафедри
кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ВІДКЛАДЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Здійснення дослідження на тему «Відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні» дало можливість стверджувати про відсутність у сучасному вітчизняному законодавстві та практиці достатніх ефективних механізмів захисту правосуддя від штучного затягування строків розгляду судового провадження, дієвих санкцій за невиконання процесуальних обов'язків. Відсутніми є й комплексні розвідки з інституту відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні, а ті, що є в основній мірі присвячені лише загальному розкриттю відмінностей інституту відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні від відмінних інститутів кримінального процесуального права.

Сучасний етап реформування судово-правової системи, безпосередньо зумовлює необхідністю вдосконалювати національне законодавство, щодо визначення єдиного підходу трактування відкладення судового розгляду, як кримінально-процесуального інституту з формування поняття та властивих йому ознак. Крім того, аналіз сучасного стану дослідження питання відкладення судового розгляду свідчить, що самостійних досліджень не було у цій сфері, а тому існує значна кількість проблем, подолання яких потребує значних зусиль у аналізі і співвідношенні різних правових систем і досвіді зарубіжних країн.

При дослідженні суті відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні, я розкрив проблему відсутності загальновизнаної дефініції понять

«відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні», «зупинення судового розгляду в кримінальному провадженні», «перерва в судовому засіданні в кримінальному провадженні» як у вітчизняній доктрині кримінального процесу, підручниках з кримінального процесу України, так і в чинному КПК України. Так, не віднайшли ми визначення досліджуваного нами правового явища у підручниках з кримінального процесу України.

Відповідно мною запропоновано, що задля уникнення помилок в судовій практиці із розгляду кримінального провадження слід чітко відмежовувати досить суміжні три поняття: «зупинення судового розгляду в кримінальному провадженні», «відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні» та «перенесення судового розгляду». Також запропоновано наступні авторські дефініції:

перше, задля уникнення помилок в судовій практиці із розгляду кримінального провадження слід чітко відмежовувати досить суміжні три поняття: «зупинення судового розгляду в кримінальному провадженні», «відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні» та «перенесення судового розгляду».

Зупинення судового розгляду в кримінальному провадженні – це процесуальне рішення, прийняте судом за своєю ініціативою або клопотанням учасників (учасника) кримінального провадження, або стан справи в частині переривчастості судового розгляду, обумовлене відсутністю достатніх правових умов для продовження судового процесу, з підстав, прямо вказаних у законі, на невизначений термін (до усунення цих обставин).

Перерва в судовому засіданні в кримінальному провадженні – це перенесення судового засідання та чітко визначений судом час (із зазначенням дати та години) із суб'єктивних причин (втома судді чи учасників судового провадження, завершення робочого дня тощо);

друге, зміст поняття «відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні» становлять такі сутнісні ознаки, як:

1) перенесення судового розгляду на визначений у майбутньому час (на конкретний строк, після закінчення якого судовий розгляд неодмінно має бути продовжено у чітко визначені день, годині, місці);

2) необхідність забезпечення належних процесуальних умов для проведення подальшого слухання кримінального провадження як підстава перенесення судового розгляду в кримінальному провадженні;

3) відкладення розгляду в кримінальному провадженні здійснюється з ініціативи суду чи за клопотанням учасників кримінального провадження;

4) обов'язковість застосування заходів щодо усунення обставин, які зумовили необхідність відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні;

5) застосування заходів щодо усунення обставин, які стали підставою для відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні здійснюється лише з метою його продовження та закінчення.

Третє, *відкладенням судового розгляду в кримінальному провадженні* – це викликане необхідністю забезпечення належних процесуальних умов для проведення подальшого слухання кримінального провадження, і у цьому зв'язку виражене у процесуальній формі перенесення судом на конкретний строк розгляду кримінального провадження, що здійснюється з ініціативи суду чи за клопотанням учасників кримінального провадження, в результаті чого вживаються заходи щодо усунення обставин, які стали підставою для відкладення судового розгляду з метою його продовження та закінчення.

Мною запропоновано виокремлювати підстави відкладення судового засідання як на етапі підготовчого провадження, так і на етапі безпосереднього судового розгляду кримінальної справи. Підстави для відкладення кримінального провадження на стадії підготовчого судового розгляду слід безпосередньо пов'язувати із законодавчими нормами про неприбуття учасників судового провадження. Мною наголошено, що підстави відкладення судового засідання під час судового розгляду, що передбачені ч. 2 ст. 322 КПК

України не носять вичерпний характер. Наявність інших підстав визначається особливостями конкретного кримінального провадження.

За результатами дослідження *класифікації відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні*», мною отримано наступні висновки:

по-перше, існують підстави відкладення судового засідання як на етапі підготовчого провадження, так і на етапі безпосереднього судового розгляду кримінальної справи. Підстави для відкладення кримінального провадження на стадії підготовчого судового розгляду законодавець пов'язує з неприбуттям учасників судового провадження.

Підстави відкладення судового засідання під час судового розгляду, що передбачені ч. 2 ст. 322 КПК України не носять вичерпний характер. Наявність інших підстав визначається особливостями конкретного кримінального провадження.

по-друге, в основі класифікації підстав відкладення судового засідання під час розгляду судом кримінальної справи лежать:

1) завдання які переслідує суддя (колегія суддів) в межах етапу судового розгляду в кримінальному провадженні. Відповідно виділяють три групи підстав відкладення судового засідання:

Перша група підстав відкладення судового розгляду пов'язана з нез'явленням сторони або інших учасників кримінального провадження, що закріплено в п. 1 ч. 2 ст. 322 КПК України та деталізовано в ст.ст. 323-327 КПК України.

Друга група підстав відкладення судового розгляду пов'язана з необхідністю здійснення перерви судового засідання у зв'язку з прийняттям прокурором рішення про зміну обвинувачення або про висунення додаткового обвинувачення, або про відмову від підтримання державного обвинувачення.

Третя група підстав відкладення судового розгляду пов'язана з необхідністю проведення процесуальних дій, спрямованих на збирання і перевірку доказів.

2) рівень імперативності відкладення судового засідання на етапі судового розгляду. Відповідно виділяють підстави:

а) *обов'язкові* – за їх наявності суд зобов'язаний здійснити відкладення судового засідання;

б) *факультативні* (ті, що мають умовний характер) – суд приймає рішення з власної ініціативи або з ініціативи учасників судового провадження (на підставі поданого клопотання, наявності дотримання чи виконання певних умов, з'ясування певних причин тощо).

3) Рівень залежності підстав відкладення судового засідання від учасників судового провадження:

а) *суб'єктивні підстави*, тобто ті, які залежать від учасників кримінального процесу (неприсуття в судовому засіданні кого-небудь з учасників процесу, без яких неможливий розгляд справи в даному судовому засіданні);

б) *об'єктивні підстави*, тобто ті, які не залежать від учасників кримінального процесу, а зумовлені об'єктивними обставинами: необхідність проведення судової експертизи; недостатність доказів; внаслідок появи нових обставин; задоволення клопотань про відвід судді (колегії суддів), прокурору тощо.

4) Джерело ініціативи підстави (причини) для відкладення судового розгляду. Відповідно виділяють:

1) підстави для відкладення судового з ініціативи суду;

2) підстави для відкладення з ініціативи інших учасників кримінального процесу.

Дослідження *генези інституту відкладення судового розгляду у кримінальному-процесуальному законодавстві України* дало підстави:

по-перше, виокремити шість історичних етапів зародження і розвитку інституту відкладення судового розгляду у кримінальному судочинстві України:

1) зародження відкладення судового розгляду у кримінальному судочинстві за Руською Правдою;

2) інститут відкладення судового розгляду в кримінальному судочинстві у нормах Литовських статутів і в період Української козацько-гетьманської держави;

3) інститут відкладення судового розгляду у кримінальному судочинстві в період перебування українських земель під владою Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперії (кінець XVII – початок XX ст.);

4) інститут відкладення судового розгляду у кримінальному судочинстві в період Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки та Польщі

5) інститут відкладення судового розгляду у кримінальному процесі УСРР, УРСР радянського періоду;

б) інститут відкладення судового розгляду у кримінальному судочинстві в період незалежності України.

по-друге, твердити, що норми вітчизняного кримінально-процесуального законодавства в період XI ст. – кінець XIX ст. значно випереджували законодавство європейських країн в питаннях, що безпосередньо стосувалися інституту відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні, адже, вже тоді були пронизані ідеями звинувачувано-змагального процесу, принципами безперервності розгляду кримінальної справи та розумності строків її розгляду. Містили положення, що розкривали причини, підстави, процедуру та суб'єктів звернення щодо відкладення судового розгляду.

За результатами дослідження генези інституту відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні сформульовано положення про те, що норми вітчизняного кримінально-процесуального законодавства в період XI ст. – кінець XIX ст. значно випереджували законодавство європейських країн в питаннях, що безпосередньо стосувалися інституту відкладення судового розгляду в кримінальному провадженні, адже, вже тоді були пронизані ідеями звинувачувано-змагального процесу, принципами безперервності розгляду кримінальної справи та розумності строків її розгляду. Містили положення, що

розкривали причини, підстави, процедуру та суб'єктів звернення щодо відкладення судового розгляду.

У той же час у нормах джерел кримінального процесу XI ст. – кінця XIX ст. спостерігаємо дещо змішування сучасних для нас понять «відкладення» і «перенесення» (наприклад, у Литовських статутах, у Статуті кримінального судочинства 1864 р.). Наприклад, при відкладенні судового засідання, розгляд у справі завжди починався з самого початку. Адже відкладення судового розгляду в Статуті кримінального судочинства 1864 р. мало наслідком призупинення судового засідання, з відновленням якого засідання тривало з тієї дії на якому воно зупинилося. Це у свою чергу дає підстави твердити, що про неможливість судити про значення того чи іншого кримінально-процесуального поняття, виходячи лише з його словотворення і побутового розуміння.

У рамках дослідження підстав відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні» здійснив дослідження чотирьох підрозділів: 1) «Відкладення судового розгляду у зв'язку з неявкою чи вибуттям суб'єктів кримінального провадження»; 2) «Відкладення судового розгляду для забезпечення реалізації прав учасників судового провадження»; 3) «Відкладення судового розгляду з метою забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні»; 4) «Відкладення судового розгляду у зв'язку із застосуванням заходів процесуального примусу до учасників судового провадження».

Пропоную класифікувати учасників кримінального судочинства за наслідками їх неявки в судове засідання на три групи:

1) учасники, неявка яких із будь-якої причини є перешкодою для судового розгляду і тягне за собою його відкладення: державний обвинувач, цивільний відповідач, педагог, психолог, перекладач, присяжний засідатель;

2) учасники, в разі неявки яких відкладення судового розгляду залежить від причин неявки та думок учасників процесу: потерпілий, підсудний,

захисник, цивільний позивач, представник цивільного позивача, представник цивільного відповідача, свідок, спеціаліст, експерт;

3) учасники, неявка яких (незалежно від її причин) не є перешкодою для розгляду кримінальної справи: законні представники підсудного.

Обґрунтовую, що питання про відкладання судового засідання через неприбуття за викликом учасника кримінального провадження залежить від його процесуального статусу та конкретних обставин кримінального провадження. Пропоную випадки відкладення судового розгляду у разі неприбуття учасників судового засідання умовно поділяти на обов'язкові (наприклад, неприбуття перекладача, прокурора, обвинуваченого), або факультативні (наприклад, неприбуття представника, служби пробації, спеціаліста, експерта).

Вважаю, що за будь-яких обставин, неприбуття на виклик суду у судові засідання перекладача (що уже є учасником даного кримінального провадження) як учасника конкретного кримінального провадження, є обов'язковою підставою для відкладання судового розгляду, а тому це положення необхідно чітко прописати в ч. 1 ст. 327 КПК України.

Дані законодавчі зміни обґрунтовую тим, що прибуття за викликом суду у судові засідання спеціаліста, перекладача, експерта є їх обов'язком («перекладач зобов'язаний прийти за викликом до ... суду» (ч. 3 п. 1 ст. 68 КПК України); «експерт зобов'язаний прийти .... до суду і дати відповіді на запитання під час допиту» (п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України); «спеціаліст зобов'язаний прийти за викликом ... до суду і мати при собі необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади» (п. 1 ч. 5 ст. 71 КПК України)), що впливає із їх процесуального статусу, то відповідно законодавець повинен, на нашу думку, передбачити в КПК України відповідальність за невиконання ними через неповажні причини даного процесуального обов'язку.

Обґрунтовую необхідність розширення кола учасників судового розгляду, до яких слід застосовувати примусові заходи впливу (накладання грошових

стягнень і (або) здійснення приводу) за нез'явлення до суду з неповажних причин, а, відповідно, за відкладання із цих причин судового розгляду.

Досліджую проблему суб'єкта права звернення із клопотанням про відкладення судового засідання з метою забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні. Так, згідно КПК України правона подання доказів належить потерпілому, його представнику та законному представнику, прокурору, цивільному позивачу, його представнику та законному представнику, підсудному, його законному представнику та захиснику, цивільному відповідачу та його представнику тощо. Перелічені учасники судового розгляду можуть надавати для дослідження суду ті чи інші докази, або ж, вважаючи, що кількість доказів уже достатня для того щоб судом було прийнято процесуальне рішення і відсутня необхідність отриманні інших доказів, а тому відмовитися від подальшого їх подання.

Проте помилково вважати, що дані учасники кримінального провадження є повноправними суб'єктами із прийняття рішення про необхідність подальшого подання доказів. Вони наділені лише правом подання доказів, тобто визначають представляти їх чи ні, а остаточне рішення про необхідність подання того чи іншого доказу і пов'язаного з цим відкладення судового розгляду, може приймати лише виключно суд. При цьому якщо суд буде вважати, що сукупності зібраних у справі доказів є достатньо для прийняття процесуального рішення, то від може відмовити стороні в задоволенні клопотання про відкладення судового розгляду, не вважаючи за необхідне подальше подання доказів, за даним фактом. Усе вище зазначене дає підстави твердити, що остаточне рішення про необхідність, або відсутність необхідності, в подальшому отриманні доказів, належить лише суду.

З'ясовую, що ухваленню судом рішення про відкладення судового розгляду, у зв'язку з необхідністю витребування (отримання) нових доказів, завжди передую рішення про проведення певної процесуальної дії, під час якоїмаємо намір отримати доказ. Наприклад, не можливо відкласти судовий розгляд у зв'язку з необхідністю отримання доказів (відомостей), при

проведенні слідчого експерименту, якщо в задоволенні клопотання про його проведення судом буде відмовлено.

Обґрунтовую, що до учасників кримінального провадження, щонадлені автономією клопотати про відкладення судового розгляду у зв'язку із забезпеченням процесуального доказування, не належать учасники, які самі є «джерелами» відомостей про факти - свідок і спеціаліст, а також ті, що виконують «засвідчувальну» функцію в процесі доказування: секретар судового засідання, перекладач, психолог, педагог.

У той же час, експерт, хоч і є «джерелом» відомостей, проте, наділений правом клопотати про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для його висновку, або залучення до здійснення судової експертизи інших експертів. Таким чином, експерт, не маючи приналежності до будь-якої сторони кримінального судочинства, може бути ініціатором витребування (отримання) доказів у вигляді: показів підсудного, потерпілого, свідка, іншого експерта, речових доказів, документів, відомостей отриманих під час огляду місцевості і приміщення, слідчого експерименту, а також висновків експерта та інших. Не будучи наділений правом самостійно заявляти клопотання про відкладення судового розгляду, експерт побічно впливає на переривання розгляду кримінальної справи, оскільки розкриває обставини, що перешкоджають його подальшому руху. Суд, задовольнивши вказане клопотання експерта, при неможливості негайного надання йому матеріалів, необхідних для дачі висновку, зобов'язаний розглянути питання про відкладення судового розгляду задля отримання даних матеріалів.

Інші учасники кримінального судочинства, щоналежать до сторони обвинувачення, або захисту, користуються рівними правами на заявлення клопотань, подання доказів та участь в їх дослідженні. При цьому обов'язок подання доказів, в даному випадку, означає процесуальний обов'язок, що лежить на тій стороні, якій, у разі якщо вона не надасть докази, закон загрожує втратою її вимог, або невизнанням заперечень.

Звертаю увагу на те, що законодавець в ч. 2 ст. 322 КПК України не вказав таку підставу відкладення судового засідання, як неотримання обвинуваченим копії обвинувального акту або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, у зв'язку з чим вважаю за необхідне щоб законодавець доповнив ч. 2 ст. 322 КПК України даною підставою.

Звертаю увагу на те, що відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 322 КПК України однією з підстав відкладення судового засідання є необхідність підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, що закріплено і в ч. 3 ст. 340 КПК України. Разом з тим цілком очевидно, що потерпілому потрібен час для того, щоб підготуватися до підтримання обвинувачення в суді і в разі, коли прокурор змінив обвинувачення на менш тяжкий злочин або зменшив обсяг обвинувачення, а потерпілий висловив згоду підтримувати обвинувачення в раніше пред'явленому обсязі (ч. 3 ст. 338 КПК України).

У зв'язку з викладеним вважаю за доцільне, якщо б законодавець доповнив редакцію п. 4 ч. 2 ст. 322 КПК України і як одну з підстав відкладення судового засідання закріпив «необхідність підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор змінив обвинувачення в меншу сторону, а потерпілий висловив бажання підтримувати обвинувачення в попередньому обсязі».